

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Teatrikunsti õppekava

Liisbeth Kala

MIDAGI IKKA “SAAB”

EHK IGAVUSEOTSINGUD IGAVIKULISES FORMAADIS

Loov-praktiline lõputöö

Juhendaja: Jürgen Volmer

BA filmikunsti spetsialist

Kaitsmisele lubatud:

(juhendaja allkiri)

Viljandi

2023

Resüme

Midagi ikka “Saab” ehk igavuseotsingud igavikulises formaadis

Loov-praktilises lõputöös keskendun lühifilmi debüüdile “Saab” ja selle protsessi kontseptuaalsele kirjeldusele. Lühifilm on loodud audiovisuaalse uurimusena, lähtudes igavuse esteetika printsiipidest ja potentsiaalidest. Protsess kätkes endas aeglase kinokunsti ja intuiitse loome piirimail kondamist. Eesmärgiks luua püsivat kunstiteost, mis teeniks kvalitatiivseid tunnuseid nagu sügav olemise kogemus, aeglus, kestus, seisundilisus.

Võtmesõnad: lühifilm, seisundifilm, aeglane kinokunst, igavuse printsiibid

Abstract

“Saab” - searching boredom from eternal formats

In this thesis, I will focus on the short film debut “Saab” and the conceptual description of its process. The short film is created as an audiovisual research, based on the principles and potentials of its process. The process contained the borderline of slow cinematography and intuitive creativity. The aim is to create a permanent work of art that would serve qualitative characteristics such as a deep experience of being, slowness, duration, conditionality.

Key words: short film, condition film, slow cinema art, principles of boredom

Sisukord	
Sissejuhatus	5
1. Miks igavust kaamerasse püüda?	7
2. Milline on igavusest kantud film?	9
2.1 Kuidas sündis “Saab”	11
2.1.1 Loominguline ettevalmistus	11
2.1.2 Tehniline ettevalmistus	12
2.1.3 Võtted	12
2.1.4 Afterlife	13
3. Seisundilisi printsiipe filmiloomisel	14
4. Mis saab edasi?	17
Kokkuvõte	18
Kasutatud allikad	19
Lisad	21

Sissejuhatus

Käesolev loov-praktiline lõputöö tõukub minu seminaritööst “Kuidas mõelda igavusest (etendus)kunstide maastikul”, minnes seekord sammu kaugemale ja püüdes teoorias leitud praktikasse lõimida. Tookord leidsin fenomenoloogilisele käsitlusele tuginedes, et:

“Kui kasutada igavust kui seisundit, kui taotluslikku aegruumi, siis on võimalik seda tarvitada mõtisklemiseks, enesega olemiseks, kohaks tähendusloomele või vaikusele. Kõigele sellele, millel nüüdisaegsel inimesel vajaka on. Igavus aitab ülistada neid hetki, kus saame peatuda.” (Kala, 2022)

Igavuseotsingu leidude abil jõudsin väärtusspektrini, mis koosneb igavuse esteetika sõnavarast ja kvalitatiivsetest seisunditaotlustest, mille kaudu kunstnikuna ennast defineerida ja n.-ö. oma teemat läbi viia. Mõtetest on omakorda sündinud loomingulised impulsid, mille ka lõputöö raames ellu viisin. Minu sooviks oli mõista, milline on teekond igavuse kui kunstilise seisundi ning sügava olemise kogemuse taasloomiseks. Lähtudes seminaritöös esile kerkinud märksõnadest – aeglus, kordus, kestus, antinarratiivsus, staatilisus ja seisundilisus – huvitab mind endiselt küsimus, kas ja kuidas saab visuaalkunsti vahenditega luua atmosfääri, kuhu publik saab naalduda, luues teost, mis ei oleks pelgalt intellektuaalne vaatamine, vaid psühhofüüsiline kogemus.

Otsingud viisid sinnamaani, et lõputöö praktiliseks väljundiks sai lühifilm “Saab”, mida võib vaadelda kui audiovisuaalset uurimust. Teos ei pretendeeri niivõrd kunstilisele kvaliteedile kui võrd hüpoteesile, et teatud kogemusi ja atmosfääre on võimalik kunstiliste vahenditega taotleda, taastoota, representeerida. Lähtekohaks aeglus, seisundilisus, atmosfäärilisus. Kõik see, mis jääb sõnade ja sündmustiku vahele. Ja kuidas seda miskit siis näitlejatehniliselt ja ruumispetsiifiliselt kinni püüda.

Kui eelnevalt süvenesin teemasse pigem mõtiskleja rollis, siis seekord asetasin praktilises uurimuses ennast autori ehk režissööri kingadesse. Antud protsessi puhul sai oluliseks olla komponeerija, suunaja, seisundidisainer, lähtudes endiselt sellest, mida ise vaataja positsioonilt kogeda tahaksin.

Neljanda õppeaasta lõpusirgel olen veendunud, et iga loomeinimese kunstilised väljendused peaksid ainult ja ainult tuginema teemadel, mis kipitavad, ja kvaliteetidel,

millesse tõsimeeli usutakse. Nõnda on võimalik ka etenduskunstide maastikule midagi juurde pakkuda. Läbi kunsti tähendust luua, sest asi ise on tegijale tähenduslik.

Siinne loov-praktiline uurimus on minu audiovisuaalne aeglust armastav püüe jäädvustada tundeid ja seisundeid kaamerasilmale, samal ajal pakkudes teosele teoreetilist tuge ning teemakohast arutelu. Alljärgnevalt põhjendan, miks sai formaadiks valitud just lühifilm, millist laadi protsess see oli, kuidas mõtlevad säärastest otsingutest professionaalsed režissöörid ja missugust kasutegurit omab antud kogemus minu loometeele.

Kuna siinsetel teemapüstitustel pole üheseid ega ammendavaid vastuseid, siis võib neist mõelda kui kestvatest - miks mitte ka igavikulistest - otsingutest, mõtisklustest.

1. Miks igavust kaamerasse püüda?

Põhjuseid, miks praktiliseks väljundiks sai just filmikatsetus, on mitmeid. Esmalt on muidugi soodsa pinnase loonud tõsiasi, et neli aastat kestnud teatrikunsti õpe on kaameratööd ja filmimaailma võimalikkust nii sisuliselt kui tehniliselt avanud, huvi ja julgus valdkonna osas hüppeliselt kasvanud, väljakutsed sümpaatseks saanud. Õppe raames puutusin filmiga kokku näitleja tasandil, kuid taustal kasvas huvi teiste rollide osas, mida kinokunsti maailm sisaldab. Järjest enam hakkas paeluma filmimaailma delikaatsus, mida teatrilavadel tihti ei kohta või mida on keeruline saavutada. Teisalt jälle kaasatakse üha enam lavastusprotsessidesse intermeedialisust. Multimeedia lahendused, *live*-kaamera kasutus, filmilikud võtted on märk sellest, et teatriterviku loomisesse põimitakse kaasajal tehnilisi võtteid, millega on oluline kursis olla. (Mäits, 2022) Piir filmi – ja teatrimediumite vahel on hägustumas, mis paneb omakorda mõtlema filmist kui potentsiaalsest näitleja loomingulisest väljendusvahendist. Eriti arvestades asjaolu, et antud protsessi puhul oli mul võimalik ennast asetada režissööri positsiooni – rolli, mida varem katsetanud ei ole.

Teiseks motivaatoriks sai teoreetiline pagas. Juba seminaritöö ajal puutusin kokku materjalidega, mis keskendusid eelkõige igavusele filmikunstis, seda läbi aeglase kadreeringu, loojutustamise ja dramaturgia. Käsitlused, mida kirjandusest leidsin, resoneerusid minu enese arusaamadega kunsti potentsiaalset ja strateegiatest. Aeglasel kinokunstil on kujunenud välja pikaajaline sõnavara ja struktuur, millele vajadusel nõjatuda ning tuge otsida, samuti viljeleb aeglane kino vastupanu kiirele ja kapitalistlikule elukorraldusele - väärtuskese, mis on mulle eneselegi oluline. Referentse nii kirjanduses kui linateostes igavusele ja aeglusele leiab hulgi, mis motiveerisid ja julgustasid, et kui varem on tehtud, saan mina ka. Lisaks teoreetilisele karkassile andis kindlust teadmine, et nii Viljandi kultuuriakadeemias kui ka BFMis on olemas kõik kontaktid ja tehnilised võimalused, et idee ellu viia.

Kolmandaks – ja ühtlasi ka määravaimaks käivitajaks – sai hoopis üks isiklik kogemus, millest möödunud, 2022. aasta suvel osa sain ja millest käesolev loominguline impulss ka hargnema hakkas. Hetk sai üles märgitud ka erialapäevikusse, lootuses seda ühel hetkel kasutada:

Vanematega Võsul suvitamas, Karl ja Germa ka. Ema pakkus, et võiks üheskoos – mina, tema, kasuisa, õde ja kutid – Viinistusse kunstmuuseumisse minna. Aga mitte niisama, vaid Sinise Saabiga. Mõeldud, tehtud. Ilm oli imeilus. Pakkisime end

kuuekesi kitsasse autosse, võtsime suuna ja asusime teele. Teekond oli eriliselt helge, autoaknaid läbistasid päikesekiired, aknapraost vihises kosutav tuul. Rääkisime juttu, sõime maasikaid, naersime. Mootoripöörded tekitasid ühtlast helifooni, sekka maapinna iseärasusi – kive, kühme, mõhnu, kruusa, liiva. Sõitsime maksimaalselt seitsmekümnega, sest kiiremini ei oleks saanud ega tahtnudki. Autod möödusid meist, meie aga oma tillukeses universumis üheskoos... kuniks ühel hetkel sugenes autosse vaikus. Mitte läbilõikav, vaid selline vaikus, kui ollakse üheskoos, üsna lähestikku, igauks omas maailmas, aga samas autos. Igal ühel oma perspektiiv, aga sama siht/suund. Täidetud vaikus. Täispakitud autos. Ja see kestis ja kestis. Lihtsalt üks vaikiv teelolemine, ei muud, - ja ometi tärkas minus meeletu eufooria. Sest see oli täpselt üks nendest hetkedest, kui igavuse kogemus saab ülenduseks. Täpselt see hetk, kus midagi kestab, üsna staatiliselt, üsna korduvalt, aga sellesse on võimalik naalduda, peatuda. Liikuv liikumatus. Täidetud mittemidagisus. Möödutakse majadest ja metsadest. Tekib täiesti teistsugune tunnetus ajast ja ruumist, enesest ja kaaskondlastest. Koos, aga üksi. Üksi, aga koos. (Kala, 2022)

Toona aset leidnud ja hiljem kirja pandud seik oli miski, millest olin seminaritöö kontekstis unistanud, mingisugune võimalikkus, millest varasemalt akadeemiliselt kirjutanud. Selles argiselt poeetilises kogemuses olid täidetud kõik parameetrid ja eeldused sügava igavuse kogemiseks. Ja sellest meeliülendavast kehalisest ning emotsionaalsest seisundist tekkis koheselt ka teine plaan ja pilk, kujutluspildis rullusid lahti visuaalid ja vorm. Tekkis küsimus, kas ja kuidas saab säärast elamust tehnikult luua ja teoseks vormistada, et ka inimesed väljaspool võiksid sellest osa saada. Kas on võimalik üht päriselulist kogemust muuta püsivaks kunstiteoseks, püüdes selle pealt kinni midagi essentsiaalset igavusest ja olemise talutavast kergusest.

Kuna tegu oli emotsionaalselt laetud kogemusega, mis printis ennast sügavale kehamällu, siis tekkis sellest omakorda tuumaplahvatuslik aines kunstlikult loodud maailmaks. Ja kuna kogemuse kõik aspektid – ruum, valgus, heli, seltskond, teekond – olid niivõrd meelelised, lahvatas sellest äratundmine, et lühifilmi formaat suudaks kõige detailsemalt vajalikke komponente kinni püüda, lootusega taasluua üks sügav ja tähenduslik olemine, mida kunstniku perspektiivist püsiva meediumina teistega jagada saaks.

2. Milline on igavusest kantud film?

Kuigi eelmainitud suvine kogemus lõi tugeva tunnetuse filmi loomiseks, siis lõputöö praktilist eesmärki sõnastama hakates pidin siiski võimalikult täpselt lahti harutama, mida ja kuidas teha tahan, sest tegu on siiski lühifilmi debüüdiga. Oluline oli kaardistada, kuidas saan kaks asja ühte liita – kogemusliku algimpulsi ja uurimuse igavuse printsiipidest.

Üheks oluliseks referentsiks sai 2021. aastal Elise Christin Jörbergi ja Maria Paistega loodud FENfilm eksperiment – filmikeeleliselt emantsipeerunud naised - mis tekkis tahtest komponeerida audiovisuaalseid teoseid žanrite ja tehnika üleselt. Jõudsimme üheskoos kahe videoteoseni, mis mõlemad on Youtube's leitavad ja mille vormiks tituleerisime ühiselt seisundifilmi. Tollel ajahetkel huvitas meid kollektiivselt audiovisuaalne loome, mis “ei oma tugevat narratiivi või süžeed ega puänti, vaid on tundmuslik, mingis kindlas hetkes viibimine ning selle vaatajani kandmine. Liigume pigem visuaalsete kujundite kui loo kaudu.” (Jörberg, 2022)

Tookordne koosloome kogemus oli praktiliseks kinnituseks, et n.-ö. intuitsiooni ja seisundi pealt loomine toimib, kui sisend ja tahe on piisavalt täpselt vinnastatud. Samuti andis see julgust ka “Saabi” protsessis märksõnade kaudu orienteeruda, eriti mis puudutab sünopsist, ideed, stsenaariumit. Viimase puhul ei olnud näiteks tegu tavapärase stsenaariumiga, vaid oskuses konstrueerida tunnetuslik ja sõnaliselt täpne põhi, millele improvisatoorses korras läheneda, mida koos operaatori ja näitlejatega üles ehitama hakata. Oluline oli terviku mõttes kaardistada, mis on need põhilised filmi – ja näitlejatehnilised nüansid, millele keskenduda. FENfilmi kogemus andis hea hüppelaua seisundifilmi loomiseks.

Kuna “Saabi” loomisel olid määravaks igavuse printsiibid – tahtsin luua teost, mis püüab tunnet, atmosfääri, olemise sügavat kogemus - siis nii sisulised kui tehnilised referentsid viisid otse aeglase kinokunsti ehk *slow cinema* lätetele. Et mõista, kuidas selles koolkonnas on filmist mõeldud, missuguseid vahendeid kasutatud.

“Aeglane film on kunstilise filmi alaliik, mida iseloomustavad näiteks pika võtte struktuurne kasutamine, filmiruumi ja selle objektide tähtsustumine, sage keskendumine argisusele ja paigalolule, ebadramaatiline või dedramatiseeritud narratiiv, staatilisus, pikk kestus, keskendumine tegelaskuju arengule ning meeolelu ja mõtiskluse tähtsustumine

sündmuste arvelt.” (Rood, 2016) Kirjandusele tuginedes veendusin, et olen jõudnud õige määratluseni. Sest tunnetuslik vorm, mis oli kujutluses lühifilmile tekkinud, lähtus väga selgelt aeglase filmi parameetritest: fookus ruumil (Sinine Saab), argine olukord (teekond mere äärde), dedramatiseeritud narratiiv, keskmes tegelaste meeleolud, mida püüavad pikad kaadrid. Veelgi enam, aeglase kinokunsti teooria on vastavuses ka filosoofilise sisendiga, mida püüdsin praktika käigus uurida: “Nende tunnuste rakendamine on intensiivistunud sedamööda, kuidas peavoolu kultuur ning elutempo tervikuna on muutunud järjest kiiremaks. See seob aeglase filmi teiste aeglust ja süvenemist tähtsustavate liikumistega nagu aeglase toidu või aeglase teaduse liikumine.” (*ibid.*) Nii nagu teisigi visuaalse aegluse armastajaid, köidab mindki võimalus “ühendada inimene uuesti sellega, mida ta näeb ja kuuleb”. (Flanagan, 2012)

Juba ettevalmistaval perioodil jäi resoneeruma üks John Dewey poolt sõnastatud seisukoht, et “emotsiooni intellektuaalse ja sümboolse kirjeldamise asemel teeb kunstnik ‘teo, mis sigitab emotsiooni”. (Dewey, 2019) Antud lühifilm “Saab” võikski pretendeerida selle “teona”, mis laseb vaatajal tundeid tunda, samal ajal lähtudes tugevalt minu kui autori poolsest esteetilisest sugestsioonist. Sest filmi puhul jääb lõppeks ikka kõlama autoripoolne sisend ehk et see “kuidas on vaadatud”. (Tomberg, 2013)

Kui terminid nagu seisundifilm ja aeglane kinokunst aitasid luua taustsüsteemi, siis “Saabi” loomise kandvaks sisendiks oli algusest peale esteetiline ja filosoofiline otsing. Küsimusele – millist filmi teha? – oli vastus: aeglast. Küsimusele – kuidas sellist filmi teha? – oli vastus: aeglaselt. Kindlasti mõjutas kogu protsessi ka n.-ö. esimese armastuse erilisus, ehk et kui idee hakkas praktilist kuju võtma, siis suurt rolli mängis tunde pealt minek, intuitsiooni kuulamine, esmase äratundmise usaldamine. Teadsin algusest peale, missugust eesmärki too kunstiteos peaks minu silmis teenima. Tahtsin jõuda kindla tulemuseni, mis kannaks endas igavuse esteetika potentsiaali. Ja kuna loovat intuitsiooni kirjeldatakse kui ennetavat taju, mis suunab loometöö paljulubavas suunas, määrates selle esialgse ulatuse, siis antud protsessis oli see ainuõige lähtepunkt. (Pétervári et al, 2016)

2.1 Kuidas sündis “Saab”

Teoriast tegudeni ehk kuidas siis ikkagi sai ühest Saabiga sõidust lühifilm “Saab”? Filmiloomise protsessi jagan siinkohal lihtsustatult kaheks: loominguline ettevalmistus ja tehniline ettevalmistus. Eraldi saab veel rääkida järelproduksioonist – ja kajast. Impulss protsessiks käivitus 2022. aasta juulikuus, ettevalmistav töö algas septembrist, võtted ise toimusid aprillis ja esilinastus ootab ees 24.mail 2023. Laia pintsliga võttes on ideest teostuseni võtnud aega 10 kuud. Alljärgnevalt kirjeldan, mida see aeg endas kätkenud on, jättes välja detailse tegevuskirjelduse ja keskendudes pigem teemale ning selle avaldumisele.

2.1.1 Loominguline ettevalmistus

Suur osa ressurssidest kulus just sisuliseks vormistuseks ja sünopsise koostamiseks. Oli vaja reaaleluline kogemus lahti kodeerida, konstrueerides sealjuures väga selged kunstilised struktuurid, mille kaudu filmi üles ehitada. Teadsin algusest peale, et mind huvitab pigem atmosfäär kui dialoog, pigem visuaalne jutustus kui narratiivne loogika. Sestap ei tulnud kordagi kõne alla, et kirjutada välja konkreetne tekst, millest nii näitlejad kui operaator lähtuda saaksid. Konks seisnes tunde tabamises, millele omakorda kulus mitu kuud, et sõnastada, mida üks minek, teekond, sõit, kaaslus endas kätkeada võib, missuguseid kunstilisi allegooriaid ja võimalusi.

Nende kuude jooksul sai läbi töötatud hulganisti erinevaid materjale nagu Frédéric Gros “Kõndimise filosoofia”, Roi Vaara videoteos “Artist’s Dilemma”, Cynthia Beatt’i film “Cycling the Frame”, Takeshi Kitano “Dolls” ja Abbas Kiarostami “Life and Nothing More”. Viimast vaatasime operaator Fidelia Regina Randmäega koos, sest filmis on kasutatud sarnast võtet, mille jälil meiegi olime – kaks hingelist sõidavad autoga läbi erinevate maastike ja olukordade, kaamera püüab aga siin-seal olulisi detaile ning meeleolumuutusi.

Loomingulistele otsingutele aitasid kindlasti kaasa ka juhendaja Jürgen Volmeriga sünopsise põrgatamine, operaatoriga kaadrite visualiseerimine ja *moodboard*’i tegemine, testsõidud Saabiga jpm. Kõik see aitas jõuda fikseeritud märksõnadeni, millest nii sisuliselt kui tehniliselt kinni hakata. Filmi stsenaarium formuleerus niisiis olukorra ja sellest tingitud atmosfääri võimalikult täpsest kirjeldusest, sh iga tegelase sisend (kust tuleb, kuhu läheb) ja meeleolu kirjeldav omadussõna. Kokku tuli viimaseid tegelastele vastavalt viis: analüütiline,

unistav, melanhoolne, puhkav ja pragmaatiline. Kokkulepe kaadrites ja näitlejate eelhäälestuses aitas luua olukorra, kus võtetel on lihtsam improviseerida ning mängu hüpata.

Loominguliseks ettevalmistuseks saab lugeda ka filmi pealkirja tuletust, millel on sisuliselt oluline kaal. Nimelt tõukub “Saab” küll eelkõige automargist endast, ent sõnal on ka tegusõnaline tähendusväli, väljendades muuhulgas “tegevust, millega õnnestub objekt panna, siirdada, suunata, viia mingisse kohta, olukorda, seisundisse või tegevusse”. (Eesti Keele Instituut, 2009)

2.1.2 Tehniline ettevalmistus

Siia alla koondus kõik, mis puudutas meeskonna komplekteerimist, tehnika rentimist, võttekohta, logistikat, toitlustust, rahastust ja muid organisatoorseid küsimusi. Siinkohal oli suureks abiks produtsent Jennifer Marisse Cohen, kes on seesuguseid projekte varem teinud ja kes oskas mahtu paremini hinnata, et mida, kust, kuidas vaja on.

Suurimaks tehniliseks väljakutseks oli olukord, kuidas näitlejad koos kaamera ning operaatoriga kitsasse autosse mahutada. Samuti lahendused, kuidas püüda võimalikult kvaliteetselt kinni kõik originaalhelid, eriti arvestades, et näitlejate tekst oli duublite kaupa muutuv.

Kuna Saab ise on väga iseäralik ja kapriisne auto, siis paljuski joendusime ka piiridest, reeglitest, mida ruum kehtestas. Ja sellest omakorda tekkisid esteetilised valikud.

2.1.3 Võtted

Filmimine leidis aset 7.-8.aprill 2023, Võsul - kohas, kus möödunud suvel ka impulss alguse sai. Võibki öelda, et kuigi eelhäälestus oli pikk, siis film ise sündiski kohapeal, kahe päeva jooksul, millest esimene kulus tehnilisele ettevalmistusele, proovidele ja kaadrite paika panemisele, teine filmimisele.

Esimesel päeval sündis ka täpne kaadrite järjestus ehk *shotlist*, näitlejad said tutvuda olukorraga. Kui ühiseid kaadreid sai filmitud igast suunast paar korda, siis iga tegelase iseolekuhetk ehk suur plaan oli üles võetud kõigi puhul ühe korra. Lähtudes tunnetusest, et niiviisi on võimalik näitlejal pika duubli vältel pakkuda olukorrast lähtuv emotsionaalne kaar, mis vastab tema tegelase märksõnale.

Nõnda tekkis tunne: kõik, mis avaldub, on õige. Režissöörina saingi väikest tõuget ja tuge pakkuda, et mida ja kuidas visuaalselt tabada tahaksime, ülejäänud oli iga näitleja enda mängumaa.

Ja lõppeks oli ikka tunne, et võib-olla olulisim, mis võtetel juhtuda sai, oli kõik see, mis jäi "Kaamera käib!" ümber. Sest selleks, et atmosfääri püüda, tuleb seda ka eelnevalt tekitada, hoida. Usun, et suurel määral juhtus kaamerale pütust tänu sellele, et olime kaks päeva nii tehnilise kui loomingulise meeskonnaga ninapidi koos, käisime muuhulgas saunas, puhkasime, tegime ettevalmistusi, sõime üheskoos ja nautisime ilusat ilma imelises keskkonnas.

2.1.4 *Afterlife*

Tulemuseks ca 14-minutiline lühifilm, mis sai kokku pandud montaažis, seejärel värvimises ja helitöötluses. Lühifilm, mille lõplik versioon näebki alles ilmavalgust esilinastusel.

Kuna duublid olid improvisatoorsed, siis kõige enam kitsaskohti oligi heliga ja selle sobitamisega. Samuti mängis montaažiruumis kurjasti kätte muutlik valgus - asi, millega platsil ei osanudki arvestada. Siiski püüdsime monteeri ja Villem Roosaga järgida pikki kaadreid ja aeglast tempot, andes ruumi suurtele plaanidele ning detailidele. Helirežissööriga püüdsime tabada võimalikult tõetruud helimaastikku. Aga eks tulemus ole juba vaatajate hinnata.

See, mis edasi saab, on minu haardest väljaspool. Küll aga saan tagantjärele kokkuvõtteid teha, õppida õnnestumistest ja vigadest. Isiklikus plaanis on tunne, et kõik läks plaanipäraselt, sest olen loonud midagi, mis mulle enesele läheb korda, ja mis minu jaoks johtub kvaliteetidest, mida hingehinnaga taga ajasin.

3. Seisundilisi printsiipe filmiloomisel

Kuna lühifilm “Saab” puhul oli oluline eelkõige audiovisuaalne uurimus ja teema ise, tahtsin algusest peale, et see uurimus teeniks ka kontseptuaalseid huve. Tahtsin, et seesamune protsess oleks ühtlasi ka aruteluks kunstniku valikutest ja viisidest, kuidas igavuse sõnavarast mõelda ja selles toimetada. Selle tarbeks kontakteerusin kogenumate režissööridega, kellega tundus teoste põhjal olevat põhimõtteline side. Soovisin paremini mõista, kuidas nemad oma loomingule lähenevad ja mida teevad, et soovitud tulemuseni jõuda. Edastasin küsimused viiele režissöörile, vastused sain kolmelt: Veiko Õunpuult, Rainer Sarnetilt ja Sulev Keeduselt.

Mina uurisin, et kuidas tundub,

- a) kas alguses tuleb tunne, atmosfäär või seisund, mida tahaks portreeterida, ja alles seejärel karkass, vorm, lugu sinna ümber? Või vastupidi - esmalt lugu, joonis, ja seejärel tekib emotsionaalne laetus?;**
- b) kas ja kuidas saab filmikeeli tunnet, seisundit, atmosfääri püüda? Mida selleks on vaja?;**
- c) milline on näitleja ja/või ruumi roll ning vastutus atmosfääriloomel? Kuidas sellisel puhul näitlejat suunata ja/või ruumiga manipuleerida?**

Enne, kui kõnekamate väljavõteteni jõuan, saan kokkuvõtvalt nentida, et igal juhul pidasid kõik kolm kõnealust oluliseks kaadrit, valgust, heli, näitlejat ja ruumi. Selleks, et näitleja saaks aru, mida ta tegema peab, on oluline viia teda ideega kurssi, tutvustada talle enda sees tekkinud tunnet ja arusaama. Suhtlemine ja kommunikatsioon on siinkohal olulise tähtsusega. Kuigi kõik olid ühel nõul, et tunnetuslikkus ja esteetiline tajus on väga individuaalsed ning sestap varieerub ka määr, kui kaugemale minnakse, et soovitud tulemust pälvida.

Vahest kõige olulisem oli vastustest lugeda, kuidas puhastus välja üks oluline mõte – seisundiline stiil annab võimaluse koos avastada. Näitleja, režissöör ja operaator lähevad

koos looma. Julgustav oli aduda, et paljuski meie mõtted kattusid, eriti selles osas, kuidas olin ise filmitegemisest mõelnud ja protsessi komponeerinud.

Tagantjärele saab nentida, et intuiivselt töötamine viib sarnaste lähtekohtadeni, eriti, mis puudutab sisu ja tööd näitlejaga. Režissööride vastustest tekkis teatav kaanon, mis toestab käesolevat protsessi veelgi ja loob tugeva professionaalse taustsüsteemi ning kontseptuaalse mõttekaasluse.

Veiko Õunpuu (e-kirja teel intervjuu, mai 2023): “Minu kogemusel on lähtepunktiks ikkagi mingi lugu, sündmus või situatsioon. Seejärel tekib mingi tunne, vahel ka visuaalne mulje, ja seejärel saab seda muljet üritada rekonstrueerida. “

Rainer Sarnet (e-kirja teel intervjuu, mai 2023): “Minul algavad ideed tihtipeale visuaalist. Tekib mingi sekundimurdosa pikkune pilt (mulje pildist), kus on kokku pakitud kogu info. Filmi atmosfäär, tempo, valgus, teema, inimesed. Ja ma proovin filmi arendades seda esimest välgatust meeles pidada. Tuletada sealt kõik. Selle välgatuse kohta võiks öelda: idee. Kas alguses on lugu või seisund? Võiks öelda, et vist ikka seisund.”

Sulev Keedus (e-kirja teel intervjuu, mai 2023): “See tugineb palju intuitsioonil ja tegevustel (tööl), mille tulemusel mingi pilt sünnib, ja heli.”

Rainer Sarnet: “Aga väga oluline on ka see, et kunstis peaks algimpulss siiski tulema rohkem elust kui vormist, kui teistest filmidest. Lähteimpulss ei saa olla midagi muud kui sisu. Sündmus kunstis peaks jääma alati väljapoole kunsti. Tabada elu, selle tähendust. Sellest tekib vorm, meetod. Tuleks mediteerida, et mis elulist sündmust, teemat film puudutab, millist elulist emotsiooni. Idee võib tekkida vormist, aga peab ikkagi liikuma elu juurde. /.../ Nii et vastus, mis selleks vaja on, on sinu enda elukogemus, mis pani aja seisma, mis muutis sind, ehk isikliku kogemuse edasi andmine.“

Sulev Keedus: “Vahel on kõige olulisem näitleja, kelle ümber ülejäänud ehitada, mitte alati. Enamjaolt tekib seisund hetkel, mil kaamera käima pannakse ja lõpeb kaamera stopiga.”

Veiko Õunpuu: “Kuna lähtepunktiks on mingi isiklik visuaalne mulje, siis tuleb näitlejale seda tutvustada. Selgitada, et milline on maailm, millesse tema karakter paigutub, milline on meelolu, ja kuidas ta selles maailmas välja paistab.”

Rainer Sarnet: “Seda aga, milline on film, peab eelkõige ütlema iseendale ja see tuleb unistades. Ma pole kunagi defineerinud, et teen seisundifilme. Katsun saavutada emotsionaalsust, räägin seda ka teistele ja lasen ka neil emotsionaalne olla. Emotsioonid võtavad aga ekraanil aega, et mõjuda. See ongi minu arusaam seisundist.”

Veiko Õunpuu: “Kõike seda on otsatarbekas õppida katsetades ja nii oma enese meetod leida. Mis meetodina töötab ühele inimesele, ei pruugi töötada teisele.”

Kokkuvõtvalt on mul hea meel tõdeda, et jõudsin sarnaste mõtete ja meetoditeni just läbi katsetamise ja enda impulsside usaldamise.

4. Mis saab edasi?

Nüüd, kui kogu protsess on lõpusirgel, on aeg kokkuvõteteks. Leian, et olulisimaks kogu protsessi puhul oli loomingulise impulsiga lõpuni minemine. Et julgesin katsetada ja enda visiooni ning intuitsiooni usaldada. Samal ajal teemat elavana hoides, sellest mõtiskledes, arutledes, teooriates ja tegemisviisides kaevudes. See loob mulle ka edaspidi kunstnikuna tugeva referentsi, millest johtuda, ning materjali, mida portfoolios kasutada.

Tulem annab kätte suunised, et igavuse printsiipidest on võimalik ka praktiliselt mõelda, neid töösse rakendada, luues teoseid, milles säilib sügav olemise kvaliteet, ja mille vaatamisest, loodetavasti, tekib üht teistlaadi kogemus. Vähemalt ennast vaataja positsiooni asetades kogen, et tegu on seesuguse kunstiga, mida tarbida tahaksin.

Kui Ene-Liis Semper ütleb, et “kiirenevas tempos püsimine pole inimese loomulik olek” (Kormašov, 2022), siis pakun, et “Saab”, - ja kõik tema kunstilised järglased -, on minu kui kunstniku poolne katsetus luua maailma juurde just neid kvaliteete, mille eest olen siiani tulihingeliselt seisnud - aeglus, staatilisus, seisundilisus, antinarratiivsus, kestus, kordus.

Tunnen, et see protsess oli alles algus kõigele sellele, kuhu säärane loov-praktiline otsing veel viia võib. Eriti nüüd, kui tunnen, et enda asetamine teistsugustesse rollidesse - näiteks režissööri kingadesse - nõuab suurt ettevalmistust ja usaldust, aga samas ka mingisugust ambitsioonikust, mis minus kindlasti olemas on.

Kokkuvõte

Antud loov-praktiline lõputöö on jätk minu seminaritööle ja sealt kerkinud igavuseotsingutele, millele leidsin praktilise väljundi lühifilmi “Saab” näol. Tegu on audiovisuaalse uurimusega, et avastada igavuse printsiipe ja selle potentsiaali kunstiteose loomisel.

Lõputöö käigus komponeerisin lühifilmile lisaks ka teoreetiliselt mõtiskleva kirjatöö, mis pakub “Saabile” referentse nii seisundifilmi kui aeglase kinokunsti vallast. Samuti paigutub käesolev töö eesti režissööride mõtete valguses omaette loomingulise printsiibi konteksti, kus johtutakse pigem sisetundest, seisundist, usaldusest impulsside vastu. Oluline oli minu jaoks ka avada loomingulise impulsi tagamaad, selle sügavust ja olulisust, sh selle kunstilisi taotlusi.

Lühifilmi kontekstis asetasin ennast autori ehk režissööri positsiooni, püüdes komponeerida isiklikul kogemusel põhinevat linateost, milles säiluks seisundilisus, atmosfäärilisus, olemise igavikuline kogemus.

Käesolev protsess teenib niisiis minu kui kunstniku huve viljeleda igavuse printsiipidest kantud kunsti, mis looks maailma juurde kvaliteete, millest praegu vajaka on.

Kasutatud allikad

Dewey, J. (2019). Kunst kui kogemus. TLÜ Kirjastus.

Eesti Keele Instituut (2009). [EKSS] "Eesti keele seletav sõnaraamat" 2009.

<https://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=saama&F=M>

Flanagan, M. (2012). 'Slow Cinema': Temporality and Style in Contemporary Art and Experimental Film [Doktoritöö, University of Exeter]. DSpace.

<http://hdl.handle.net/10036/4432>

Jörberg, E. C. (2022). Sotsiaalmeedia film lühifilmide "Kevadriitus" ja "Haned, luiged" näitel [Loov-praktiline lõputöö, Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia]. DSpace.

https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/82425/Jorberg_Elise_Christin.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kala, L. (2022). Kuidas mõelda igavusest (etendus)kunstide maastikul [Seminaritöö, Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia].

Kala, L. (2022). Autori erialapäevik.

Kormašov, P. (2022, 17. september). Ene-Liis Semper: inimesed ei ole õnnelikud ja aeg on seda öelda. Kiirenevas tempos püsimine pole inimese loomulik olek. Eesti Päevaleht.

<https://epl.delfi.ee/number/120000492/artikkel/120067576/ene-liis-semper-inimesed-ei-ole-oonnelikud-ja-aeg-on-seda-oelda-kiirenevas-tempos-pusimine-pole-inimese-loomulik-olek>

Mäits, L. M. (2022). Täheenduse teke intermeedialises klassikalavastuses [Magistritöö, Tartu Ülikool]. DSpace.

https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/83887/MA_2022_Laura_Maria_Maits.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Orban, C. E. (2021). Slow places in Béla Tarr's films : the intersection of geography, ecology and slow cinema / Clara Orban. Lexington Books.

https://books.google.ee/books?hl=en&lr=&id=kwQ_EAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=slo+cinema&ots=5fmCuQKeDH&sig=H-pXxHITPuOMDFs7lOJZgccfy74&redir_esc=y#v=onepage&q=slow%20cinema&f=false

Pétervári, J., Osman, M., Bhattacharyam, J. (2016). The Role of Intuition in the Generation and Evaluation Stages of Creativity. *Frontiers in Psychology*, 7 (1420).

<http://dx.doi.org/10.3389/fpsyg.2016.01420>

Rood, K. (2016). Aeglane film: tunnused, vahendid ja narratiivne struktuur [Magistritöö, Tartu Ülikool]. DSpace.

https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/58395/kadri_rood_ma.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Tomberg, D. (2013, 25. jaanuar). Vaade vaatajale. Teatri ja filmi ruumist. *Sirp*.

<https://www.sirp.ee/s1-artiklid/film/vaade-vaatajale-teatri-ja-filmi-ruumist/>

Lisad

Lühifilmi “Saab” link* - <https://owncloud.ut.ee/owncloud/s/wnqjsFTsxz4sFEx>

**Tegu on musta reaga, see tähendab, et antud versioonil on veel subtiitrid puudu ja värvimine poolik. Lõplik versioon esilinastub 24.mail 2023 Viljandi Kogukonnakinos.*

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Liisbeth Kala

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose “Midagi ikka “Saab” ehk igavuseotsingud igavikulises formaadis”, mille juhendaja on Jürgen Volmer, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Liisbeth Kala

15.05.2022